

سید رضی در نیمه دوم قرن چهارم هجری می زیست، او به سال ۳۵۹ هجری متولد شد و در سال ۴۰۶ هجری وفات یافت.

سید، قرآن مجید را از شیخ ابو اسحاق ابراهیم بن احمد بن محمد طبری فراگرفت و در اندک زمانی موفق به حفظ تمامی آن شد. سپس رشته تحقیقات بیانی را به دست گرفته و در پدید آمدن سبک و تطور بلاغی خود پیشگام شده است.

سید رضی با ذوق ادبی و شم بلاغی خاصی که از پدران بزرگ خود به ارث برده بود، و با استعداد ادبی و شعری مخصوص، به جست و جو و تتبع پرداخت و به نگارش کتاب «تلخیص البیان فی مجازات القرآن» دست یازید. وی در روزگار خویش سه تن از خلفای عباسی به نام های المطیع لله، الطائع لله و القادر بالله را درک کرد.

معرفی کتاب تلخیص البیان فی (عن) مجازات القرآن^۱ این کتاب نخستین کتاب کاملی است که در قرآن هدف واحدی را تعقیب می کند و آن خط سیر مجازات و استعارات در کلام خداوندی است. این حرکت مهم بلاغی که در یک موضوع خاص در قرآن کریم انجام گرفته است، نشان می دهد که سید رضی کسی است که نخستین گام را در تعریف مجازات و استعارات قرآن برداشته و به

تألیفی مستقل در این باره پرداخته است. سید رضی، در این کتاب سوره سوره و آیه آیه قرآن را بررسی کرده است. در مزیت آن همین بس که تاکنون هیچ کتابی در مجازات قرآن، نتوانسته است با آن برابری کند. ملا کاتب چلبی، صاحب کتاب «کشف الظنون»، در این باره چنین آورده است: «عزالدین بن عبدالسلام، دانشمند معروف مصری (در گذشته به سال ۶۶۰هـ)، کتابی به نام مجاز القرآن نوشته که جلال الدین سیوطی (در گذشته به سال ۹۱۱هـ) آن را به صورت فشرده به نام مجاز الفرسان الی مجاز القرآن نگاشته است. ولی هیچ یک از این ها در معنای بیان استعاری مجاز که در انحصار سید رضی بوده است، به پایه تلخیص البیان نمی رسند.»^۲

در واقع می توان چنین داوری کرد که کتاب سید رضی، تفسیری ویژه در تبیین مجازات و استعارات قرآنی است که مؤلف در آن کم تر به بیان قصص و اخبار و مسائل فقهی و غیره اهتمام کرده است.^۲

کتاب تلخیص البیان، تفسیر کامل قرآن به معنای صحیح کلمه نیست، زیرا سید رضی آیات را کلمه کلمه شرح نکرده است؛ کاری که طبری، نسفی، قرطبی، بیضاوی، ابن کثیر و... بدان پرداخته اند. بلکه قرآن را سوره به سوره در معرض پژوهش دقیق قرار داده و هر یک را از دیدگاه مجاز بیانی تحلیل کرده است. مثلاً در

سید رضی و «تلخیص البیان فی مجازات القرآن»

مهدی تجلیل
کارشناس ارشد علوم قرآن و حدیث

سوره ای که ۲۰۰ آیه یا بیش تر داشته است، جز ده آیه را به پژوهش مجازی اختصاص نداده است (آیاتی که در آن مجاز به کار نرفته، مورد تفسیر او قرار نگرفته اند).^۳

البته سید رضی در موضوع تفسیر قرآن کتاب دیگری با عنوان «حقائق التأویل» به رشته تحریر درآورده است.

ارزش علمی و ادبی کتاب تلخیص البیان فی مجازات القرآن سید در آغاز کتاب «مجازات النبویه» به جایگاه و ارزش کتاب تلخیص اشاره کرده و چنین آورده است:^۴

«در زیبایی و ارزش این گنجینه، که به نام تلخیص البیان فی... نگاشته ام، لازم است بگویم، در تألیف آن راهی را پیموده ام که تاکنون پیموده نشده و دری را گشوده ام که تاکنون هیچ کس آن را نگشوده است.»

قراءات در تلخیص البیان

با دقت در عبارت های این کتاب کاملاً روشن می شود که سید رضی بسیاری از آیات را براساس قرائت های غیر شاذی آورده است که در عین حال با قرائت قرآنی موجود در دسترس ما تفاوت دارد. به عبارت دیگر، او قرائت هایی را برگزیده است که با قرائت های هفتگانه متواتر و مشهور تناسب دارند؛^۵ به عنوان نمونه:

● در سوره البقره در آیه «یخادعون الله و الذین آمنوا و ما

یخادعون الا انفسهم»^۶، قرائت حمزه و کسائی و عاصم و ابن عامر را آورده است: «و ما یخْدَعُونَ». ● در سوره التحريم، قرائت «نصوحاً» را با قرائت «نصوحاً» آورده است که اولی به ضم نون و دومی به فتح نون است:^۷ «یا ایها الذین آمنوا آمنوا توبوا إلى الله توبةً نصوحاً».^۸

ضم نون همان قرائت ابوبکر بن عیاش است که این قرائت را از عاصم بن ابی النجود گرفته است.

تألیفات سید رضی

به راستی در میان آثار بسیار ارزنده ای که سید رضی و معاصران او در دانش های گوناگون، چون: ادب، نحو، تاریخ، لغت، زبان شناسی، فقه، حدیث و کلام به جامعه ادبی و علمی تقدیم داشته اند، تألیفات سید، در این اقیانوس تحقیق، بسیار برجسته تر و موج انگیزتر بوده است. علاوه بر کتاب تلخیص البیان فی مجازات القرآن، سید رضی تألیفات دیگری نیز دارد که در این جا فهرست وار به آن ها اشاره می شود:^۹

۱. نهج البلاغه
۲. المجازات النبویه
۳. دیوان شعر، گردآوری توسط ابو حکیم الخبیری
۴. خصائص الاثمه
۵. حقائق التأویل فی متشابه التنزیل
۶. معانی القرآن
۷. الحسن من شعر الحسین
۸. کتاب رسائل، گردآوری از ابواسحاق الصابی
۹. اخبار قضاة بغداد
۱۰. سیره والده
۱۱. انشراح الصدر فی مختارات الشعر.

زیر نویس

۱. الرضی، السید الشریف. تلخیص البیان فی مجازات القرآن. تحقیق. محمد عبدالغنی حسن. قم. منشورات مکتبه بصیرتی. ۱۳۷۴ هـ. ص ۳۰.
- ۲ و ۳. همان، ص ۳۶، ۳۷ و ۶۱.
- ۴ و ۵. همان منبع، ص ۲۹ و ۴۳.
۶. سورة البقرة، آیه ۹.
۷. سید رضی، پیشین، ص ۴۴.
۸. سورة التحريم، آیه ۸.
۹. سید رضی، ص ۱۰۱-۹۷.

